

KOTIMAISTEN KIELIVÄHEMMISTÖJEN OHJELMA

HYVÄKSYTTY PUOLUEHALLITUKSESSA 28.5.2025

Sisällysluettelo

JOHDANTO	1
KOTIMAISTEN KIELIVÄHEMMISTÖJEN NYKYTILA SUOMESSA	2
SAAMEN KIELET	2
KARJALAN KIELI	3
ROMANIKIELI	5
KIELELLISET OIKEUDET	7
KOTIMAISTEN KIELIVÄHEMMISTÖJEN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN ASEMA SUOMESSA	7
SAAMEN KIELET	7
KARJALAN KIELI	8
ROMANIKIELI	10
VASEMMISTOLIITON LAINSÄÄDÄNNÖLLISET TOIMENPITEET	11
KIELIVÄHEMMISTÖJEN ASEMA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ	11
DIGI- JA VÄESTÖTIETOVIRASTO JA USEAMMAN KOTIKIELEN ILMOITTAMINEN	13
KIELIVÄHEMMISTÖJEN EDUSTUSELIMET JA KANSALLINEN KIELIVÄHEMMISTÖVERKOSTO	15
KOULUTUS JA KULTTUURI	18
KOTIMAISTEN KIELIVÄHEMMISTÖJEN KOULUTUKSEN JA KULTTUURIN NYKYTILA	18
SAAMEN KIELET	18
KARJALAN KIELI	20
ROMANIKIELI	22
VASEMMISTOLIITON KOULUTUS- JA KULTTUURIPOLIITTISET TOIMENPITEET	24
KIELIPESÄT VARHAISKASVATUKSESSA	24
KOTIMAISTEN VÄHEMMISTÖKIELTEN OPISKELU KOULUPOLULLA: OPPIMINEN JA PÄTEVÖITYMINEN	26
YLEINEN TIETOISUUS SUOMESSA	29
KOTIMAISTEN VÄHEMMISTÖKIELTEN OPPIMISMATERIAALIT JA KOTIMAISET KIELIVÄHEMMISTÖT SUOMEN MEDIOISSA	31
LOPPUSANAT	34

JOHDANTO

Vasemmistoliiton kotimaisten kielivähemmistöjen ohjelma on Suomen kotoperäisiä kieliä koskeva tahdonilmaisu, jossa tarkastellaan kielivähemmistöjen kokonaisuutta, tunnistetaan kieliryhmien keskeisiä haasteita ja keskitytään rakentamaan kestävää tulevaisuutta laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Ohjelman painopiste on saamen kielissä, romanikielessä ja karjalan kielessä. Viittomakieltä käsitellään puolueen muissa ohjelmissa.

Kotimaisten kielivähemmistöjen ohjelman tarkoitus on vastata eri kieliryhmien osalta tunnistettuihin haasteisiin ja huomioida, miten kielellisten oikeuksien toteutuminen tai toteutumattomuus heijastuu kielivähemmistöjen kielellisiin ja kulttuurillisiin oikeuksiin sekä niiden realisoitumiseen. Kieli ei ole pelkästään kommunikaatioväline, vaan se on tärkeä osa kulttuuria. Kielen kautta kulttuuri säilyy ja siirtyy seuraavalle sukupolvelle, ja se heijastaa puhujiensa arvoja ja maailmankuvaa. Kieli vahvistaa myös siteitä vähemmistöön kuuluvien välillä ja muodostaa tärkeän osan yksilöiden identiteettiä. Ohjelman tähtäin ei siis ole ainoastaan kielten mekaanisessa elvytyksessä: kyse on myös kokonaisten kieliyhteisöjen voimaantumisen ja yksilöiden sekä yleisen hyvinvoinnin lisäämisestä.

Ohjelmassa nostetaan toimenpiteitä, joita Vasemmistoliitto sitoutuu edistämään karjalan kielen, romanikielen ja saamen kielten aseman parantamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Tavoitteita ovat kotoperäisten kielten aseman suojaaminen, elvyttäminen, tukeminen ja vahvistaminen. Ohjelma läpivalaisee kielten tilannetta yhdessä ja erikseen kahden suuren aihealueen, lainsäädännön sekä kulttuuri- ja koulutuspolitiikan, kautta. Kummankin aihealueen läpileikkaukset, yleiset havainnot kuin myös ehdotukset perustuvat sekä tutkimukseen että valtiollisten toimijoiden virallisiin ohjelmiin ja kieliyhteisöjen omiin tietoihin.

KOTIMAISTEN KIELIVÄHEMMISTÖJEN NYKYTILA SUOMESSA

Saamen kielet

Saamen kielet ovat Euroopan alkuperäiskieliä ja kuuluvat suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään. Saamen kielet ovat itämerensuomalaisten kielten, kuten suomen ja viron, etäsukukieliä. Niitä puhutaan Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä, ja niiden puhujamäärä on noin 20 000–30 000. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Kaikki saamen kielet ovat uhanalaisia, millä tarkoitetaan sitä, että niiden siirtyminen uusille sukupolville äidinkielenä on merkittävästi heikentynyt tai jopa katkennut kokonaan. Saamen kielten elvyttäminen on alkanut 1960–1970-luvuilla ja tietoinen vaaliminen on vahvistunut 1990-luvulta alkaen.

Kaikista saamen kielten puhujista arviolta 75–90 prosenttia puhuu pohjoissaamea (dávvisámegiella). Se on Pohjoismaissa eniten käytetty ja myös Suomen suurin saamelaiskieli. Sen perinteistä puhuma-aluetta Suomessa ovat Utsjoki (Ohcejohka), Inari (Anár), Enontekiö (Eanodat) ja Sodankylän (Soađegilli) pohjoisosat. Suomen puolella saamelaiset ja saamenkieliset ovat enemmistönä ainoastaan Utsjoen kunnassa (noin 75 %). Suurin osa saamen kielen ja saamenkielisestä opetuksesta, tiedonvälityksestä, kirjallisuudesta, musiikista ja kaikesta julkaisusta saamenkielisestä materiaalista on pohjoissaamenkielistä. Pohjoissaamen elpyminen alkoi pitkään kestäneen suomalaistamiskauden jälkeen jo 1960- ja 1970-luvuilla. Suomessa pohjoissaamen puhujia on muutamia tuhansia.

Inarinsaamelaiset ovat ainoa saamelaisryhmä, joka on perinteisesti asunut vain Suomen alueella. Inarinsaamen kielen tilanne oli erittäin hälyttävä vielä 30

vuotta sitten. Inarinsaamen kielenelvytys on tuottanut tulosta sekä aikuisväestön että varhaiskasvatusikäisten lasten parissa. Nykyään kieltä puhuu arviolta 300–400 henkeä ja puhujamäärä nousee tasaisesti.

Suomessa kolttasaamelaisen asutuksen keskuksia ovat Sevettijärven (Če' vetjä-u' rr), Nellimin (Njeä' llem) ja Keväjärven (Keväjäu' rr) kylät. Kolttasaamelaisia on Suomessa yhteensä noin 600 henkeä, joista arviolta puolet puhuu koltansaamea äidinkielenään. Koltansaamen puhujia on arvioitu ennen maailmansotia olleen muutamia tuhansia. Maailmansodat rikkoivat kolttien perinteisen kyläasutuksen, sosiaaliset ja sukurakenteet ja heikensivät samalla myös kielen asemaa.

Saamen kieliä elvytetään monin eri tavoin ja niitä kehitetään jatkuvasti, jotta nämä säilyisivät elävinä arkipäivän kielinä. Perustuslaki turvaa saamelaisille alkuperäiskansana oikeuden oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen ja kehittämiseen. Ensimmäinen saamen kielilaki tuli voimaan vuonna 1992 ja se uudistettiin vuonna 2003. Saamelaisten asioita ja oikeuksia ajaa Sámediggi eli Saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjät on Suomen saamelaisten korkein poliittinen elin ja se valitaan vaaleilla joka neljäs vuosi. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimii myös kielineuvosto, jonka tehtävänä on muun muassa ylläpitää ja kehittää Suomessa käytettävää saamen kieltä, antaa ohjeita ja suosituksia kielen- ja nimityshuoltoon ja terminologiaan liittyvissä asioissa sekä osallistua pohjoismaiseen kieliyhteistyöhön.

Karjalan kieli

Karjalan kieli on suomen lähin sukukieli, jota on puhuttu Suomen alueella yhtä kauan kuin suomea. Karjala on oma erillinen kielensä, joka eroaa suomen kielestä niin sanaston, äänteiden kuin kieliopinkin puolesta. Karjalan kielen murteet jaetaan varsinaiskarjalaan ja livvinkarjalaan (eli aunuksenkarjalaan). Varsinaiskarjalassa on kaksi aluemurretta, vienankarjala ja eteläkarjala. Siten karjalalla on kolme eri kirjakieltä. Tästä huolimatta karjalan kieli sekoitetaan edelleen virheellisesti suomen kielen itäisiin murteisiin, etenkin savolais- ja

kaakkoismurteisiin.

Ennen toista maailmansotaa valtaosa Suomen karjalan kielen puhujista eli silloisen valtakunnan itäisimmillä alueilla, jotka kuuluvat nykyään Venäjään. Karjalankielisiä eli Raja-Karjalassa (Impilahti, Suistamo, Soanlahti, Salmi, Suojärvi, Korpiselkä), Vienan Karjalan länsirajalla Kuhmon ja Suomussalmen seudulla (Rimpin, Kuivajärven ja Hietajärven kylissä) sekä Pohjois-Karjalan itäosissa, muun muassa osissa Ilomantsia.

Toisen maailmansodan alueluovutusten seurauksena suurin osa Suomen karjalankielisistä menetti kotinsa ja heidät sijoitettiin eri puolille Suomea. Evakuoitujen määrä oli noin 430 000. Lisäksi vuonna 1917 Venäjän vallankumouksen myötä Suomeen saapui arviolta 40 000 pakolaista vuoteen 1922 mennessä, joista osa oli vienankarjalaisia. Toisen maailmansodan alueluovutusten aikana karjalankielisiä rajakarjalaisia sijoitettiin etenkin Pohjois-Savoon, Pohjois-Karjalaan ja Oulun seudulle.

Karjalan kielen puhujamäärä alkoi laskea sotien jälkeen nopeasti eli monet vaihtoivat kielensä karjalasta suomeen. Kielenvaihtoon vaikuttivat muun muassa voimistuneet suomalaistamispyrkimykset, karjalankielisiin uusilla kotipaikoilla kohdistuneet ennakkoluulot, suomenkielinen kouluopetus, luterilaisten ja ortodoksien välille solmittujen avioliittojen yleistyminen, karjalan rajalliset käyttömahdollisuudet ja karjalankielisen kouluopetuksen puute.

Tällä hetkellä karjalaa puhutaan Suomessa ja Venäjällä Karjalan tasavallassa sekä Tverin alueella. Kieli on molemmissa maissa erittäin uhanalainen ja sen elvytyksellä on kiire. Uusimpien asiantuntija-arvioiden mukaan karjalaa ymmärtää Suomessa noin 20 000 ihmistä, joista 11 000 puhuu kieltä hyvin ja 5 000 käyttää sitä päivittäin. Suomen karjalankielisistä valtaosa on toisen maailmansodan evakkoja tai karjalaispakolaisia tai heidän jälkeläisiään, jotka vielä 1950–60-luvuilla ovat suomen ohella omaksuneet karjalan kielen tai opiskelleet sen aikuisena. Myös vuoden 2010 selvityksen perusteella valtaosa karjalan kielen

puhujista on katsottu olevan lähinnä ikääntyvää väestöä. Viimeisimpien selvitysten mukaan karjalan puhujien ikärakenteessa on kuitenkin tapahtunut merkittävä muutos: ikäjakauma on tasaantunut, ja tällä hetkellä karjalaa puhuviin lukeutuvat myös 15–29-vuotiaat ja 30–49-vuotiaat.

Karjalan kielen elvyttämiseksi on jo tehty aloitteita. Vuonna 2009 Suomen hallitus lisäsi karjalan kielen maininnan Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskevaan eurooppalaiseen peruskirjaan, mikä velvoittaa Suomea raportoimaan kielen tilasta säännöllisesti. Itä-Suomen yliopistossa toimii nykyään sekä karjalan kielen ja kulttuurin professuuri että Karjalan elvytys-hanke. Vuonna 2015 aloitettiin karjalankielisten uutisten toimittaminen Ylellä. Tänä päivänä nuoret karjalaiset ovat nostaneet kielen asemaa esiin sosiaalisessa mediassa ja yhdistys- ja järjestötoiminnan kautta, mikä on lisännyt kiinnostusta kieltä kohtaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut vuonna 2025 Suomen historian ensimmäisen karjalan kielen elvytysohjelman, joka tarjoaa suuntaviivoja karjalan kielen vahvistamiseksi Suomessa. Vaikka karjalan kieli on Suomessa saanut uutta näkyvyyttä, suuria haasteita on edelleen voitettavana.

Romanikieli

Romanit ovat kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa 1500-luvulta lähtien. Suomen romanien tai Suomen romanikieltä puhuvien lukumäärästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta Suomen romanipoliittisen ohjelman arvion mukaan Suomessa asuu noin 10 000 romanina. Alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien arvion mukaan romaneja asuu Etelä-Suomen alueella noin 4500, Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomen alueella noin 2000, Itä-Suomessa noin 1500 ja Pohjois-Suomessa sekä Lapissa yhteensä noin 1200. Kotimaisten kielten keskuksen romanikielen lautakunnan arvion mukaan Suomen romaneita olisi enemmän, noin 12 000. Ruotsissa arvioidaan olevan muutama tuhat Suomen romanina.

Suomessa puhutaan romanikielen pohjoista murretta, kaaloa, joka on vakavasti uhanalainen. Romanikielen taitajien taito on heikentynyt 1970-luvulta lähtien, koska romanikielen käyttömahdollisuudet ovat supistuneet yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden muutosten vuoksi. Vuonna 2009 on arvioitu, että romanikieltä puhuu hyvin arviolta kolmasosa Suomen romaneista eli 3000–4000 henkilöä. Kaksi kolmasosaa ei enää käytä kieltä lainkaan, mutta silti arviolta noin puolet Suomen romaneista osaa romanikieltä ainakin tyydyttävästi. Alle 50-vuotiaiden taito on heikompi kuin vanhempien ikäluokkien. Romanikieli on mahdollista merkitä äidinkieleksi väestötietoihin, mutta tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan ole hyödynnetty käytännössä juuri lainkaan.

Suomen romanipoliittisen ohjelman (ROMPO 3) 2023–2030 tavoite on erilais-
ten toimenpiteiden kautta parantaa romanien koulutusta, työllistymistä ja asu-
misoloja sekä kaventaa terveys- ja hyvinvointieroja suhteessa pääväestöön. Ylei-
nen tavoite on romanien yhdenvertaisuus elämän eri osa-alueilla sekä yhteis-
kunnassa esiintyvän rakenteellisen syrjinnän ehkäiseminen. Romanien eriarvoi-
suus ja syrjintä on tunnistettu ongelma sekä Suomessa että laajemmin Euroopan
tasolla, ja se heijastuu romanien kielivarantoon. Romanien yhteiskunnallisen
aseman parantumisella ja yhdenvertaisuuden edistämällä on positiivinen vai-
kutuksen kielen elvytys- ja kehitysmahdollisuuksiin. Kielen oppimisella koetaan
myös olevan tärkeä rooli yhdenvertaisuuden toteutumisessa, sillä kielen koetaan
vahvistavan identiteettiä ja kielen opiskelun motivoivan muutakin oppimista.

KIELELLISET OIKEUDET

Kotimaisten kielivähemmistöjen lainsäädännöllinen asema Suomessa

SAAMEN KIELET

Saamen kielillä on kotimaisista kielivähemmistöistä paras lainsäädännöllinen asema, mutta sitäkään ei voi pitää hyvänä, vaan korkeintaan tyydyttävänä. Aseman kivijalkana on perustuslain maininta, jossa ”Saamelaisilla alkuperäiskansana -- on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisien oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla.” Erikseen säädetty laki on Saamen kielilaki, joka alkujaan säädettiin 1990-luvun alussa, ja jota on uudistettu kokonaan vuoden 2003 lopussa tullen voimaan vuonna 2004.

Saamen kielilaki puhuu saamesta yhtenä kielenä, mutta määritelmässä toteaa laissa tarkoitettavan ”saamen kielellä inarinsaamen, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen”. Toisin sanoen, vaikka kaikista kolmesta kielestä puhutaan laissa yhtenä saamen kielenä, kaikki Suomessa perinteisesti puhutut saamen kielet on huomioitu ja ne ovat yhtä lailla Saamen kielilain takaaman aseman saavia. Saamen kielilaki on suhteellisen kattava, sillä se asettaa viranomaisille niin valtiossa, saamelaiden kotiseutualueen kunnissa, kuin Lapin hyvinvointialueella velvollisuuden palvella saamen kielillä. Huomioitavaa kuitenkin on, että valtion viranomaisia lukuun ottamatta velvollisuutta ei ole asetettu kautta maan, vaan ainoastaan saamelaisten kotiseutualueen kunnille ja Lapin hyvinvointialueelle, sekä näiden kanssa välittömästi yhteistoiminnassa oleville yhtymille. Kuten aiemmin on todettu, valtaosa saamelaisista elää kotiseutualueen ulkopuolella, joten ristiriita palveluvelvoitteiden ja saamen kielten käyttäjien välillä on ilmiselvää.

Myös muissa laeissa on annettu säädöksiä saamen kielten käyttämisestä ja niillä tarjottavista palveluista. Varhaiskasvatuslaki velvoittaa kuntia järjestämään äidinkieleltään saamenkielisten lasten varhaiskasvatuksen saamen kielellä. Tässä ei ole rajoitusta kotiseutualueelle tai eroa muuhun Suomeen. Saamen kielipesiä, tärkeimpiä julkishallinnollisia paikkoja varmistaa kielen siirtyminen, ei kuitenkaan mainita varhaiskasvatuslaissa eikä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Kielipesien laillinen nykytila onkin siis takaamaton.

Perusopetuslain mukaan taas saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Tälle on luotu rahoitus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslain 45 §:n 1 momentin nojalla, ja se on tärkeä, sillä sen nojalla on luotu edellytykset saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämiseksi saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Kotiseutualueen ulkopuoliset kunnat eivät voi saada vastaavanlaista valtion tukea saamenkieliseen opetukseen, vaan niiden osalta pääasiallisesti vaihtoehtoksi on muodostunut perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävä opetus ja siihen myönnettävä rahoitus. Tämä on tarkoittanut kahden viikkotunnin kielen opetusta useimmiten iällisesti ja kielellisesti heterogeenisissä opetusryhmissä. Täydentävä opetus on kuitenkin ollut kautta linjan huonosti taattua: määräykset ja rahoituskanavan erikseen haettavuus ovat ylläpitäneet epävarmuutta ja väliaikaisuutta. Parhaillaan käynnissä oleva Saamen kielten etäopetushanke (käynnissä vuodesta 2018) on tuonut toivoa saamen kielten siirtymiseen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella eläville lapsille. Kyseessä on kuitenkin hanke, jota ei ole vielä lainsäädännöllisesti vakinaistettu.

KARJALAN KIELI

Karjalan kielellä ei ole virallista asemaa Suomen lainsäädännössä. Toisin kuin suomi, ruotsi ja saamen kielet, karjalan kieltä ei ole mainittu perustuslaissa eikä kielilaisissa. Suomen saamelaisten menestyksenkäs kielenelvytys 1990-luvun alkupuolelta lähtien osoittaa hyvin konkreettisesti sen, kuinka keskeinen merkitys

lainsäädännöllä on uhanalaisen kielen elpymisessä. Lähes kaikki saamen kielten keskeisimmät elvytys- ja vahvistamistoimet perustuvat lainsäädäntöön: oikeus oman kielen käyttöön virallisissa yhteyksissä (saamen kielilaki 1086/2003), oikeus omakieliseen varhaiskasvatukseen (varhaiskasvatustilaki 540/2018), oikeus omakieliseen perusopetukseen (perusopetuslaki 628/1998), omakielisen median kehittyminen (laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993) ja mahdollisuus oppia saamen kieltä aikuisena intensiivisen kielikoulutuksen muodossa (laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta 252/2010). Perusta saamelaisten ja saamen kielten asemalle luodaan perustuslain 17 §:ssä.

Vuonna 2009 Suomi lisäsi asetusmuutoksella karjalan kielen niiden kielten joukkoon, joiden tilanteesta se raportoi säännöllisesti Euroopan neuvostolle. Vuonna 2010 Karjalan Kielen Seura ry ehdotti oikeusministeriölle, opetus- ja kulttuuriministeriölle sekä sosiaali- ja terveysministeriölle perustuslain muuttamista siten, että karjalan kieli lisättäisiin perustuslain §:ään 17 karjalankielisen kansallisen vähemmistön kielenä. Ehdotus kuitenkin torjuttiin vedoten siihen, ettei Suomen laki tunne kansallisen vähemmistön ja kansallisen vähemmistökielen käsitettä, ja siksi ei ole mahdollista säätää karjalankielisten esittämää asemaa millekään ryhmälle ja sen kielelle.

Karjalan kielen asemaa Suomessa tutkineen ELDIA-hankkeen (European Language Diversity for All) kehittämä Eurooppalaisten kielten elinvoimaisuusbarometri (EuLaViBar) osoitti, että karjala on viisiportaisen arviointiasteikon alimman kategorian heikommassa päässä ja siten vakavasti ja kriittisesti uhanalainen kaikilla arvioinnin alueilla. Tulos tarkoittaa sitä, että tehokkaat ja kohdenetut toimet karjalan kielen tukemiseksi on aloitettava viipymättä.

Kuten ELDIA-hanke mainitsee suosituksissaan, ovat myös kieliyhteisön jäsenet ja karjalan asiantuntijat pitkään ja toistuvasti vaatineet karjalan lainsäädännöllisen aseman saattamista samalle tasolle muiden kotoperäisten ja Suomessa vanhastaan puhuttujen kielten kanssa. Tämä koskee karjalan lisäämistä perustuslakiin ja opetusta ja varhaiskasvatusta koskeviin lakeihin sekä karjalan kielilain

laatimista.

ROMANIKIELI

Perustuslain 17 §:n mukaisesti romaneilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielilakia vastaavaa säädöstä romanikielestä ei ole.

Valtioneuvoston asetuksella sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii romaniasiain neuvottelukunta ja kaikissa Manner-Suomen aluehallintovirastojen yhteydessä toimii alueellinen neuvottelukunta. Neuvottelukunnat nimitetään kolmeksi vuodeksi. Puolet neuvottelukunnan jäsenistä pitää olla romaniväestön edustajia. Neuvottelukunnat seuraavat romaniasiain tilannetta, mutta eivät käytä varsinaista päätösvaltaa romaneja koskevissa asioissa.

Kielten käytöstä viranomaisissa, virallisissa ja muissa yhteyksissä säädetään oikeudenkäyntiä, hallintomenettelyä ja hallintolainkäyttöä koskevassa lainsäädännössä, koulutusta koskevassa lainsäädännössä, terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädännössä sekä muussa eri hallinnonaloja koskevassa lainsäädännössä. Esimerkiksi yleisesti viranomaistoimintaa säätelevän hallintolain mukaan viranomaisen pitää järjestää romanikielelle kääntäminen tai tulkkaus, jos kieltä käytävä asianomainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä. Tämä rajoittaa romanikieltä käyttävän oikeuksia, jos oletetaan asianomaisen osaavan suomea tai ruotsia. Tilanne on sama erityislaeissa: esimerkkinä voi mainita lain oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, jossa romanikielen asema on vastaava kuin hallintolaissa.

Koulutusta koskevassa lainsäädännössä perus- ja toisen asteen koulutuksessa on mahdollisuus antaa opetuskieleksi myös romanikieli, samoin äidinkielen opiskelu romanikielellä on periaatteessa mahdollista. Yliopistolaissa ei romanikieltä ole mainittu opiskelu- tai tutkintokielenä. Ammattikorkeakoululaissa ei ole mainintaa opetus- ja tutkintokielestä.

Vasemmistoliiton lainsäädännölliset toimenpiteet

KIELIVÄHEMMISTÖJEN ASEMA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Kielten asemaan vaikuttaa se, miten ne on määritelty lainsäädännössä. Kielet voidaan määrittää esimerkiksi virallisiksi kieliksi, vähemmistökieliksi tai alueellisiksi kieliksi. Suomessa kansalliskieliä ovat perustuslain 17 §:n mukaan suomen ja ruotsin kieli. Muiden kielten asemaan vaikuttaa muun muassa se, onko ne mainittu perustuslaissa ja onko kielille laadittu omaa lainsäädäntöä. Muiden kuin kansalliskieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista säädetään perustuslain 17 §:n 3. momentissa.

Saamen kielten lainsäädännöllinen asema on muihin kotimaisiin kielivähemmistöihin verrattuna hyvä. Perustuslain mukaan saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto lain säädösten antamissa rajoissa. Saamelaiskielten asemaa tukevat myös kielilaki, opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituslaki, perusopetuslaki, varhaiskasvatuslaki sekä laki Yleisradio Oy:stä, jotka yhdessä takaavat monia kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Myös romaneilla on perustuslaillinen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, mutta kielelle ei ole kuitenkaan säädetty omaa kielilakia.

Saamelaiskielten tilannetta on helpottanut kotiseutualueilla vahvistettu erityisasema sekä lainsäädännön kehittyminen suuntaan, joka on pyrkinyt turvaamaan kielen elvytystä ja elinvoimaisuutta. Saamelaiskieliin sovelletut lait tosin painottuvat saamelaisten kotiseutualueille, johon kuuluvat Enontekiön, Utsjoen ja Inarin kunnat sekä Sodankylän pohjoisosassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue. Näiden alueiden ulkopuolella saamenkielisten oikeus omaan kieleen on paljon heikommalla tolalla.

Karjalan kielellä ei ole virallista asemaa Suomen lainsäädännössä eikä karjalan kielelle ole säädetty omaa kielilakia tarkoittaen, ettei kielen asemaa ole mitenkään Suomen lainsäädännössä turvattu. Karjalan kieltä ei mainita perustuslaissa, missään opetusta ja varhaiskasvatusta koskevissa laeissa eikä laissa Yleisradio Oy:stä. Nykytilanne vaikeuttaa kielen käyttöä virallisissa yhteyksissä, koulutuksessa ja vaikeuttaa huomattavasti mahdollisia kielen elvyttämistoimia. Asiantuntijat ovatkin korostaneet, että perustuslain maininta tunnustaisi karjalankielisen yhteisön olemassaolon, antaisi kielelle virallisen aseman ja mahdollistaisi sekä tukisi sen elvyttämistä, sillä perustuslaissa erikseen mainituilla kieliryhmillä on vahvempi asema kuin muilla kielillä. Perustuslakiin kirjatut kielet saavat myös tätä kautta eväät syrjinnän tunnistamista varten ja perusteet positiivisille toimille kielivähemmistöjen aseman parantamiseksi.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä todetaan, että vaikka kansainvälisesti katsottuna Suomen vähemmistö- ja kulttuurioikeuspolitiikka on verrattain hyvää, kielivähemmistöjen oikeuksien toteutumisessa on puutteita, minkä vuoksi tuetujen kielivähemmistöjen asemaa tulisi vahvistaa myös oikeudellisesti.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **VAHVISTETAAN** saamen kielten perustuslaillista asemaa, kielilakia, varhaiskasvatus- ja perusopetuslakia koskemaan myös saamelaisalueiden ulkopuolella asuvia.
- **SAATETAAN** karjalan kieli ja romanikieli lainsäädännöllisesti samalle tasolle saamen kielten kanssa tunnustettuna vähemmistökielenä. Karjalaisten tunnustaminen kansalliseksi vähemmistöksi voidaan tilanteen vaatiessa selvittää ja asianmukaisia lainsäädännöllisiä toimenpiteitä toteuttaa.
- **LAADITAA**n kielilaki karjalan kielelle ja romanikielelle, mikä turvaa kielen käyttöoikeuden virallisissa yhteyksissä, opetuksessa ja julkisessa hallinnossa. Lain valmistelussa huomioidaan kielten erityispiirteet ja

-tarpeet.

- **LISÄTÄÄN** karjalan kieli ja romanikieli varhaiskasvatus- ja perusopetuslain piiriin, jotta jokaisella oppilaalla on mahdollisuus oppia kieltä osana koulutustaan.
- **LAADITAAN** viranomaisille velvoite tarjota karjalan kielellä palveluja alueilla, joilla on merkittävä kieliyhteisö ja turvataan karjalan kieltä puhuville oikeus käyttää omaa kieltään ilman syrjintää. Lainsäädäntöä tarkistetaan, jotta tämä oikeus toteutuu myös romanikielen kohdalla.
- **EDISTETÄÄN** karjalan kielen tunnustamista EU:n kielivähemmistöjen joukkoon ja varmistetaan, että kieliyhteisöillä on mahdollisuus saada EU-rahoitusta.
- **LAKISÄÄTEISESTI** suojataan vähemmistökielillä julkaistua kulttuuriperintöä, kuten kirjallisuutta, musiikkia ja historiaa.

DIGI- JA VÄESTÖTIETOVIRASTO JA USEAMMAN KOTIKIELEN ILMOITTAMINEN

Digi- ja väestötietovirasto (DVV) ylläpitää väestötietojärjestelmää, johon kirjataan henkilön kotikieli. Tällä hetkellä järjestelmässä voi ilmoittaa vain yhden kotikielen eli henkilön virallisen asiointikielen Suomessa.

Oikeusministeriö on selvittänyt mahdollisuutta merkitä useampi kotikieli väestötietojärjestelmään. Selvityksessä arvioitiin, että monikielisyyden kirjaaminen voisi antaa tarkemman kuvan henkilön kieli-identiteetistä ja kielivarannosta. Lisäksi se voisi helpottaa erikielisten vanhempien lasten kielivalintoja. Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut Suomelle, että väestötietojärjestelmässä tulisi helpottaa moni-identiteetin ja useisiin kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittamista.

Tällä hetkellä DVV ei ole vielä ottanut käyttöön monen kotikielen ilmoittamismahdollisuutta, mutta asiaa on tutkittu ja sille ei ole esteitä tulevaisuudessa. DVV:n väestötietojärjestelmässä tulisi mahdollistaa useamman kotikielen

ilmoittaminen, mikä olisi merkittävä askel kohti kielten tasa-arvoista asemaa ja monikielisuuden tunnustamista Suomessa. Tämä konkreettinen toimenpide tukisi vähemmistökielten elvyttämistä sekä säilymistä ja monikielisten oikeuksien toteutumista.

Monikielisuuden raportointi väestötietojärjestelmässä toisi myös esiin kielellisen moninaisuuden ja mahdollistaisi tarkemman tilastoinnin, mikä tukisi sekä päätöksentekoa että resurssien kohdentamista. Monikielisuuden huomioiminen virallisissa yhteyksissä vahvistaisi kielten asemaa ja edistäisi niiden näkyvyyttä sekä arvostusta yhteiskunnassa ja vahvistaisi sekä yksilön kieli-identiteettiä että kulttuuriperintöä.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **MUUTETAAN** väestötietolakia siten, että henkilö voi ilmoittaa useita kotikieliä viranomaisille.
- **DIGI-** ja väestötietovirasto päivittää rekisterinsä siten, että henkilö voi ilmoittaa yhden virallisen asiointikielen, mutta lisäksi yhden tai useamman kotikielen.
- **VARMISTETAAN**, että tieto monikielisuudesta välittyy suostumuksen mukaisesti kunnille, hyvinvointialueille ja valtiolle vähintään koulutus-, kulttuuri-, sosiaali- ja terveystaloudissa.
- **LUODAAN** tilastoja ja kielipoliittista dataa, joiden avulla monikielisten kieliyhteisöjen tarpeet tunnistetaan ja huomioidaan päätöksenteossa. Suojataan menetelmä mahdollisilta väärinkäytöksiltä.
- **VARMISTETAAN**, että kielivähemmistöt osallistuvat lainsäädännön ja tietojärjestelmän uudistamiseen, jotta heidän tarpeensa huomioidaan riittävästi.
- **VALMISTELUSSA** otetaan huomioon tietoturva ja yksilönsuoja sekä muutos- ja ylläpitokulut.

KIELIVÄHEMMISTÖJEN EDUSTUSELIMET JA KANSALLINEN KIELIVÄHEMMISTÖVERKOSTO

Pitkäjänteisen, suunnitelmallisen ja resursoidun kielten elvytystoiminnan järjestäminen vaatii pysyviä rakenteita. Suomessa ministeriöiden, virastojen ja kieliyhteisöjen toimijoiden välinen toiminta tarvitsee tavoitteellisempaa organisointia.

Kielten elvytys on pitkälti tähän asti perustunut määräaikaisesti rahoitettuihin hankkeisiin, minkä takia toiminta on ollut pirstaleista ja sidoksissa muihin toimiin aktiivisiin toimijoihin. Elvytystyötä on tarpeen koordinoita, ja tärkeää olisi koota yhteen siihen liittyviä toimijoita, tahoja ja hyviä käytäntöjä sekä edistää eri kieliyhteisöjen välistä vuoropuhelua. Organisoidun ja pysyvän rakenteen tehtävänä olisi kerätä ja välittää eteenpäin tietoa eri kieliyhteisöjen kohtaamista ongelmista tai menestyksekkäistä käytännöistä. Tavoitteena on edistää tiedonvaihtoa kielivähemmistöjen ja niiden välillä, mutta myös myötävaikuttaa valtiolisten tahojen toimintaan kielten elvytystoiminnassa.

Sámediggi eli Saamelaiskäräjät on jo olemassa oleva saamelaisten edustuselin, jota sitoo saamelaiskäräjälaki. Saamelaiskäräjät muodostaa saamelaisten virallisen kannan edustaen ja ylläpitäen kaikkia kolmea Suomessa elävää saamen kieltä sekä neuvottelee viranomaisten kanssa. Edustuselin päättää myös saamelaisten yhteiseen käyttöön osoitettujen varojen jaosta. Karjalaisilta ja romaneilta puuttuu kokonaan saamelaiskäräjien tapaan edunvalvontajärjestö, ja toisin kuin saamelais- ja romanikielellä, karjalan kielellä ei ole edes omaa kielilautakuntaa.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (OHCHR; Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) alla toimii alkuperäiskansoja koskeva laaja-alainen verkosto, jonka tavoitteena on edistää maailmanlaajuisesti alkuperäisasukkaiden asemaa. Permanent Forum on Indigenous Issues perustettiin vuonna 2000 osana verkostoa, ja ryhmä on kokoontunut vuosittain vuodesta 2002 lähtien. Sen tavoitteena on niin edistää alkuperäiskansojen välistä tiedonvaihtoa kuin neuvoa, tukea ja koordinoita oikeuksien ja

toimintojen toteutumista sekä lisätä tietoisuutta. Verkostossa käsitellään alkupe-
räiskansoja koskevia kysymyksiä erityisesti taloudellisen ja sosiaalisen kehityk-
sen, kulttuurin, ympäristön, koulutuksen, terveyden ja ihmisoikeuksien alueelta.
Organisaation toiminta onkin saanut kiitosta.

Valtioneuvosto on osaltaan kielipoliittisessa ohjelmassaan (2022) jo ehdottanut
kielipolitiikan verkoston luomista, jonka avulla edistettäisiin tiedonvaihtoa kie-
livähemmistöistä ja niiden asemasta sekä kielten elvytyksestä. Pohjautuen Val-
tioneuvoston kehotukseen ja OHCHR:n menestyksekkääseen toimintamalliin
ehdotamme Vasemmistoliitossa, että Suomeen luotaisiin oma verkosto. Yhtäältä
kokonaisuus olisi juridisesti turvattu ja kävisi keskustelua valtion tai kuntien
sekä näiden päättäjien ja virastojen kanssa. Suomalaisen mallin tarkoituksena
olisi luoda kielivähemmistöjen välillä myös toimiva tiedonvaihdon kanava, jossa
kielivähemmistöt pääsisivät jakamaan kokemuksiaan toimivista tai huonoista
käytännöistä, koetuista haasteista, onnistumisista ja tulevaisuuden näkymistä.
Tällä hetkellä strukturoitua yhteistyötä kielivähemmistöjen välillä ei ole, vaikka
etenkin yhteisiä haasteita on tunnistettu monia. Näitä haasteita ovat muun
muassa alueellinen hajaantuneisuus, opetuksen järjestäminen, hankkeiden mää-
räaikaisuus sekä puutteet lainsäädännössä ja sen soveltamisessa.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **LUODAN** lainsäädäntöön kaikille kielivähemmistöille oma edustuselin ja oma kielilautakunta hoitamaan vähemmistökielten edunvalvontaa Suomessa näiden puuttuessa. Varmistetaan, että näiden eri kielivähemmistöjen edustuselimet laativat toimintasuunnitelman, jossa määritellään mitattavat tavoitteet ja seurantamekanismit.
- **VALTIO** sitoutuu osoittamaan kielivähemmistöjen edustuselimille riittä-
vän, pitkäaikaisen ja vakaan rahoituksen kielten elvyttämiseksi. Edustu-
selimet itse hoitavat ja ovat vastuussa yhteisten varojen jaosta.
- **PERUSTETAAN** juridisesti sitova verkosto, jossa eri kielivähemmistöt

kävisivät säännöllisesti yhdessä vuoropuhelua ja jakaisivat tietoa omasta tilanteesta, kohtaamistaan haasteista sekä onnistumisista.

- **VERKOSTOSSA** toimivia kielivähemmistöjä edustaisivat eri kielivähemmistöjen asiantuntijaryhmät ja lainsäädännöllisesti merkityt edustuselimet, joiden tehtävänä on edustaa, edistää ja koordinoita kielellisiä oikeuksia.
- **VERKOSTON** asiantuntijaryhmät ja edustuselimet tapaisivat kaikki yhdessä kerran vuodessa istunnossa, johon myös osallistuisivat valtion, kuntien ja keskeisten virastojen edustajat. Istunnossa tehtäisiin kieliryhmien osalta tilannekatsaus ja käytäisiin keskustelua parannusehdotuksista sekä tulevaisuuden näkymistä. Istunnot voivat olla painotettuja eli temaattisia.
- **KIELIVÄHEMMISTÖT** erikseen ja verkosto yhteisesti antaisivat virallisia lausuntoja ja kehotuksia.
- **VERKOSTON** kielivähemmistöt yhteisesti valmistelisivat ja levittäisivät tietoa kielivähemmistöjen asioista.
- **EDELLYTETÄÄN** valtiollisilta organisaatioilta säännöllistä raportointia sekä saavutetuista että saavuttamattomista tuloksista ja tavoitteista koskien kielivähemmistöjä ja vähemmistökieliä.

KOULUTUS JA KULTTUURI

Kotimaisten kielivähemmistöjen koulutuksen ja kulttuurin nykytila

SAAMEN KIELET

Saamen kielten koulutuksellinen ja kulttuurillinen tilanne on muihin kansallisiin kielivähemmistöihin verrattuna hyvä. Saamen kielten tilannetta tukee lain-säädäntö, minkä lisäksi monet selvitykset ovat auttaneet tunnistamaan kielen ja kulttuurin kannalta keskeiset onnistumiset ja haasteet.

Tällä hetkellä varhaiskasvatuslaki velvoittaa kuntia järjestämään äidinkieleltään saamenkielisten lasten varhaiskasvatuksen saamen kielellä. Oikeus koskee kaikkia saamenkielisiä asuinpaikasta riippumatta. Tästä huolimatta oikeudet toteutuvat harvoin saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamenkielisten lasten varhaiskasvatuksen järjestämistä saamelaisten kotiseutualueen kunnissa tuetaan erillisellä määrärahalla, jota taas ei ole kotiseutualueen ulkopuolisissa kunnissa. Tämä johtaa eriarvoiseen kohteluun ja saamenkielisten lasten oikeuksien polkemiseen. Saamebarometri 2020 -selvityksessä todetaankin, että vaikka oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen on olemassa asuinpaikasta riippumatta, se harvoin toteutuu kotiseutualueen ulkopuolella. On muistettava, että noin 70 % saamelaisista asuu kotiseutualueiden ulkopuolella, erityisesti Rovaniemen, Oulun ja Helsingin kaupungeissa. Tilanne on hauras inarinsaamen ja erittäin kriittinen koltansaamen kannalta.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslailla myönnettävän rahoituksen sekä perusopetuslain nojalla on luotu edellytykset saamen kielten ja saamenkielisen kouluopetuksen kehittämiseksi kotiseutualueilla. Perusopetuslain mukaan vain saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus

tulee antaa pääosin saamen kielellä; muissa kunnissa tätä oikeutta ei ole. Koska oikeus ei koske kotiseutualueen ulkopuolisia kuntia, vaihtoehdoksi on muodostunut perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävä opetus ja siihen myönnettävä rahoitus. Tämä on käytännössä konkretisoitunut ylimääräisillä kahden viikkotunnin kielen opetuksella hyvin heterogeenisissä ryhmissä yksittäisillä paikkakunnilla. Täydentävän opetuksen viikkotuntien lisäämistä on myös kokeiltu, mutta kokeilu menestyi huonosti.

Tilanteeseen on toivottu parannuksia muun muassa etäyhteyksiin tukeutumalla. Vuosina 2018–2023 Utsjoella on toteutettu pilottihanketta, jonka tavoitteena on ollut saada yhä useampi saamelainen oppilas saamen opetuksen piiriin etäyhteyksiä käyttäen. Etäopetuksella on pyritty mahdollistamaan tasa-arvoisemmin kaikkien kolmen saamen kielten oppimista oppilaiden asuinpaikasta riippumatta perus- ja lukio-opetuksessa. Tämän lisäksi etäyhteyksiä on hyödynnetty luomaan kieli- ja ikätason mukaisia opetusryhmiä vastaamaan paremmin lasten ja nuorten yksilöllisiä tarpeita. Hanke on tuonut yli 100 uutta oppilasta saamen eri kielten opiskelun pariin ja lisännyt huomattavasti näkyvyyttä.

Kirjastoja koskevan ja kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lakien mukaan toiminnoissa on huolehdittava, että saamelaisten kotiseutualueen kunnissa saamenkielisen väestöryhmän tarpeet on otettava huomioon samoilla perusteilla kuin suomenkielisen väestön tarpeet. Oikeus kieleen ja kulttuuriin pitää taas sisällään oikeuden oman kieliseen kulttuuriin, joka saamelaisten kohdalla käytännössä toteutuu Saamelaiskäräjille jaetuilla valtionavustuksilla. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee saamelaisten mahdollisuutta ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja taidettaan osoittamalla Saamelaiskäräjille vuosittain määrärahan käytettäväksi saamelaisen elokuva-, musiikki- ja lastenkulttuurikeskuksen toimintaan. Lisäksi ministeriö osoittaa Saamelaiskäräjien kulttuurilautakunnalle vuosittain määrärahan jaettavaksi saamelaisen taiteen ja kulttuurin edistämiseen.

Yleisradio Oy:stä annetun lain mukaan Ylen on tuotettava palveluja myös

saamen kielillä, tukea suomalaisen kulttuuriperintöä, suvaitsevaisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja kulttuurista moninaisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta vähemmistöryhmille. Sanomalehdistön tuesta annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan sanomalehdistön tuen tarkoituksena on tukea myös saamen kielillä julkaistuja sanomalehtiä ja verkkojulkaisuja, saamenkielisen aineiston tuottamista ja julkaisemista. Tuen suuruus on 500 000 euroa vuodessa.

KARJALAN KIELI

Karjalan kielen koulutuksellinen ja kulttuurillinen tilanne muihin kielivähemmistöihin verrattuna on huonoin. Karjalan kielen oppiminen sekä opetusjärjestelmässä että kodeissa on häiriintynyt ja se on isoin syy miksi kielen tilanne on tällä hetkellä erittäin uhanalainen.

Karjalankielistä varhaiskasvatusta, saati kielipesätoimintaa, ei tällä hetkellä ole. Suomessa on ollut vain yksi kielipesäkokeilu Nurmeksessa vuosina 2009–2011. Kielipesätoiminnan sijaan on nojaututtu paljon vapaaehtoistoimintaan. Syksyn 2024 aikana Helsingissä on toiminut vapaaehtoisvoimin viikoittainen lapsille suunnattu karjalankielinen kerho Kägözet. Vastaavaa kerhotoimintaa lapsille ja nuorille on järjestetty myös muualla Suomessa: Pohjois-Savossa Siilinjärvellä on kevään 2025 aikana toiminut Manssilan Nuorisoseura ry:n perustama, perheille suunnattu karjalan kielen kerho, joka kokoontuu kuukausittain ainakin toukokuuhun 2025 asti. Lisäksi Oulussa Pohjois-Viena-seuran järjestämänä on toiminut ainakin syksyyn 2024 saakka lasten ja nuorten vienankarjalainen kerho, ja Joensuussa toimii nuorille suunnattu keskustelukerho.

Kielipoliittisen ohjelman (2022) mukaan karjalan kielen opetusta koskevat periaatteissa samat säännökset kuin äidinkielen ja kirjallisuuden sekä vieraiden kielten opetusta. Tämä tarkoittaa sitä, että karjalan kieltä olisi mahdollista opiskella joko 1) äidinkielen ja kirjallisuuden oppimääränä (muu oppilaan äidinkieli -oppimäärä), tai 2) vieraan kielen oppimääränä (A- tai B-kielenä), tai 3) perusopetusta tai lukiokoulutusta täydentävä oman äidinkielen opetuksena

erillisen valtionavustuksen turvin. Käytännössä opetusta ei kuitenkaan ole, koska mikään laki ei velvoita sen tarjoamiseen. Opetuksen saamista vaikeuttaa myös se, ettei päteviä opettajia ole tarpeeksi, ja että karjalankielisiä lapsia ja nuoria asuu hajallaan ympäri Suomea. Myöskään valmista opetusmateriaalia ei ole tarpeeksi.

Vertailun vuoksi mainittakoon, että Venäjällä Karjalan tasavallassa karjalan kieltä opetettiin lukuvuonna 2019/2020 27 koulussa ja sitä opiskeli yhteensä 2166 koululaista. Venäjän puolella, Vieljärvellä, toimii Kielipoliittisen ohjelman (2022) mukaan ainoa karjalan kielen kielipesä.

Karjalan kielen opetus ja tutkimus on ollut Itä-Suomen yliopiston kansallinen erityistehtävä vuodesta 2009 alkaen. Itä-Suomen yliopiston Karjalan elvytyshanke toimii tällä hetkellä ainoana tahona Suomessa, joka aktiivisesti elvyttää, kehittää ja edistää karjalan kieltä. Itä-Suomen yliopisto toimii yhteistyössä kieliyhteisön kanssa kaikki karjalan murteet huomioiden ja karjalan kielen asiantuntijoita kuullen. Elvytyshanke on ollut toiminnassa vuodesta 2021 lähtien ja se toimii Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä valtionavustuksella ainakin vuoteen 2028 saakka. Vuosina 2017–2019 elvytystä toteutti Karjalan Kielen Seura ry.

Karjalan kieltä voi opiskella Itä-Suomen yliopistossa sivuaineena tai avoimen yliopiston kautta, jolloin opiskelu on maksullista. Opintoja on voinut suorittaa myös joustavan opinto-oikeuden kautta eri yliopistoista käsin ja siten sisällyttää osaksi omia opintoja, mutta 1.1.2026 alkaen yliopistot ovat irtisanoutuneet joustavan opinto-oikeuden sopimuksesta. Koska karjalan kieltä ja kulttuuria voi opiskella Itä-Suomen yliopistolla ainoastaan sivuaineena, se ei riitä päteväyttämään opiskelijoita karjalan kielen opettajiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että yliopistoon on haettava ensin opiskelemaan jotain muuta pääainetta.

Muita yksittäisiä, yliopiston ulkopuolisia kursseja, tarjotaan kansanopistoissa eri puolilla Suomea. Vuosina 2020–2024 karjalan kielen ja kulttuurin kursseja

on tarjottu ainakin Haapajärvellä, Helsingissä, Ilomantsissa, Joensuussa, Kajaanissa, Kuopiossa, Lapinlahdella, Lieksassa, Nurmeksessa, Pielavedellä, Siilinjärvellä, Taivalkoskella, Tampereella, Tuusulassa ja Ylivieskassa. Koska karjalan kielen opiskelu on tällä hetkellä ainoastaan maksullista, se ei ole kaikille saavutettavaa. Maksulliset opinnot sulkevat kielen opiskelun piiristä ne, joilla ei esimerkiksi ole varaa suorittaa opintoja, tai jotka eivät tee korkeakouluopintoja.

Karjalaista kulttuuria pidetään aktiivisesti yllä järjestöjen voimin (Karjalazet Nuoret Suomes - Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry, Karjalan Sivistysseura ja Karjalan Liitto). Karjalan Sivistysseura tukee esimerkiksi apurahoin karjalan kieltä elvyttävää toimintaa, kuten kaunokirjallisuuden kääntämistä karjalaksi, ja julkaisee karjalankielistä opetusmateriaalia. Erityisesti nuorten karjalaisten yhteisö on tällä hetkellä erittäin elinvoimainen ja motivoitunut kielen ja kulttuurin elvyttämiseen ja säilyttämiseen. Karjalazet Nuoret Suomes - Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry on aktiivisesti järjestänyt karjalaisille nuorille kohdennettuja juhlia ja muita tapahtumia, joissa nuoret voivat kokoontua. Eri puolilla Suomea (Helsinki, Turku, Tampere, Jyväskylä, Kuopio, Lieksa, Nurmes, Joensuu, Rovaniemi) järjestetään myös vapaaehtoisvoimin kuukausittaisia keskustelukerhoja, joissa pääsee keskustelemaan karjalaksi. Keskustelukerhojen perustamiseen saa tukea Karjalan elvytyshankkeelta.

Ylellä on julkaistu karjalaksi käännettyjä lyhyitä uutisartikkeleita kerran viikossa vuodesta 2015 lähtien. Karjalankielisiä uutisia on tuotettu myös radioon: ensin Pohjois-Karjalan Radioon, ja sittemmin vuodesta 2018 Yle Radio 1:n ohjelmistoon, mutta vuodesta 2023 alkaen radiouutiset lakkautettiin ja ne siirrettiin Yle Areenaan.

ROMANIKIELI

Romanikielen tilanne on tällä hetkellä vakavasti uhanalainen. Vaikka romanikielen kielellisiä oikeuksia koskeva säädöspohja on olemassa, on kielitaito heikentynyt viimeisen 50 vuoden aikana. Tähän ovat johtaneet kielen

käyttömahdollisuuksien supistuminen muun muassa yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden muutosten vuoksi.

Perusopetuksessa romanikieltä on opetettu vuodesta 1989 ja Helsingin yliopistossa vuodesta 2009 (virallisesti 2012) asti. Radiossa on lähetetty romaninkielisiä uutisia vuodesta 1995 ja tuolloin järjestettiin myös ensimmäinen romaninkielinen jumalanpalvelus. Myös Romanikielen lautakunta on toiminut virallisena kielenhuoltoelimenä romanikielelle Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteydessä vuodesta 1997.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa edellytetään, että romanilapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Suunnitelmassa painotetaan henkilöstön yhteistyötä huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Opetushallitus myöntää varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestäjille valtionavustusta kaksikielisen opetuksen laajentamiseen, mutta valtionavustusta ei ole kuitenkaan haettu romanikieliseen toimintaan. Vain harvat huoltajat ovat saaneet tietoa siitä, että romanikielen opetuksen mahdollisuus on olemassa, joten harva lapsi saa opetusta. Myöskään henkilöstö ei useinkaan ole tietoisia tästä mahdollisuudesta, joten oppimismahdollisuus jää käyttämättä.

Vuosina 2009–2016 rahoitettiin kielipesätoimintaa Opetushallituksen valtionavustuksilla. Kielipesiin sai osallistua kaikenikäiset romanit, joista osa oli kieltä puhuvia vanhuksia, osa kielestä kiinnostuneita ja eri tasoisesti sitä hallitsevia aikuisia. Mukana oli myös eri ikäisiä lapsia ja nuoria. Opetushallitus teki kielipesäohjaajille kaksi koulutuskokonaisuutta tarkoituksena yhdenmukaistaa toimintaa ja antaa ohjaajille pedagogisia välineitä työhön. Osoittautui kuitenkin, että kielipesän ohjaus olisi pitänyt järjestää paikallisesti, koska erityisesti vanhempien ohjaajien oli vaikea saapua valtakunnallisesti keskitettyihin koulutuksiin. Kielipesiä toimi vuosien mittaan yhteensä 17 ja joillakin paikkakunnilla toiminta oli määrätietoisempaa ja joillakin se sammui nopeasti eri syistä. Suuri haaste oli saada toiminta pidettyä romanikielisenä, eikä tämän jälkeen rahoitusta ole ollut.

Vuonna 2022 julkaistun tiedon mukaan romanioppilaista lähes viidennes sai romanikielen opetusta koulussa. Useimmat oppilaista on oppinut kieltä jonkin verran kotona vanhemmilta ja isovanhemmilta. Romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen on kohdistettu erityisiä valtionavustusresursseja vuosina 2008–2015, jolloin Opetushallitus myönsi 38 koulutuksen järjestäjille valtionavustusta yhteensä noin 2,5 miljoonaa euroa. Tarkoituksena oli parantaa romanioppilaiden sitoutuneisuutta koulunkäyntiin ja vähentää poissaoloja, nostaa perusopetuksen läpäisyä sekä ohjata romaneja perusopetuksesta jatko-opintoihin. Opetushallituksen arvion mukaan Suomen kaikista perusopetuksen romanioppilaista noin 80 prosenttia oli ainakin joltain osin tuen piirissä.

Kirkkopalvelut ry:n STEP-koulutus on järjestänyt romaneille suunnattuja opintoja ja koulutuksia. Lisäksi on olemassa ohjaus- ja kasvatustieteiden ammattitutkinnot, joissa on valinnainen tutkinnon osa ”Romanikielen käyttäminen ohjaustyössä”, joka käsittää 20 osaamispistettä. Myös Diak-ammattikorkeakoulu on tehnyt paljon romanityötä hankkeiden, erillishakujen, hakuinfojen ja polkuopintojen kautta, ja Diakin sosionomiopinnot ovat olleet suosittuja romaniopiskelijoiden keskuudessa. Helsingin yliopistoon on perustettu romanikielen ja -kulttuurin oppiaine ja siitä voi suorittaa sivuaineen laajuisen opintokokonaisuuden.

Vasemmistoliiton koulutus- ja kulttuuripoliittiset toimenpiteet

KIELIPESÄT VARHAISKASVATUKSESSA

Saamen kielten elvyttämiseksi on kehitetty vuodesta 1993 alkaen alle kouluikäisille lapsille suunnattua saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoimintaa. Kielipesä on alle kouluikäisille lapsille tarkoitettu päivähoitopaikka, jossa saamen kieli siirtyy lapsille luonnollista tietä. Kielipesässä käytetään alusta alkaen vain saamen kieltä. Lapset saavat kielipesässä äidinkielenomaisen kielitaidon, kasvavat kaksikielisiksi ja voivat varhaiskasvatuksen jälkeen siirtyä saamenkieliseen

kouluopetukseen. Saamenkielisten kielipesät varhaiskasvatuksessa ovat osoittautuneet toimivaksi keinoksi elvyttää uhanalaisia saamen kieliä Suomessa. Kielipesien ansiosta saamen kielten aktiivisten puhujien määrä on kasvanut sadoilla henkilöillä. Kotiseutualueiden kielipesätoiminnan onnistumista on kuitenkin edelleen kehitettävä ja laajennettava, jotta kaikkien eri saamelaisyhteisöihin kuuluvien saamenkielisten lasten oikeudet toteutuvat tasavertaisesti. Sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö että Euroopan neuvoston ministerikomitea ovat kehottaneet kiinnittämään varhaiskasvatuksessa huomion kielipesiin ja näiden sekä pysyvään että riittävään rahoitukseen. Varhaiskasvatuksessa on myös puutetta saamenkielisestä henkilöstöstä, mikä vaikeuttaa kehitysmahdollisuuksia.

Karjalan ja romanikielen elvytyksen kannalta tulee järjestää sekä karjalan- että romanikielistä kielipesätoimintaa niillä paikkakunnilla, joissa on siihen kiinnostuneita perheitä. Suomessa aiemmin kokeiltua kielipesätoimintaa perhepäivähoitomuodossa (Nurmeksen karjalankielinen kielipesäkokeilu vuonna 2009–2011) voisi tarjota niillä paikkakunnilla tai alueilla, joissa on vähemmän kiinnostuneita perheitä. Kiinnostuneiden määrää voi kartoittaa kyselyillä. Kielipesätoiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen otetaan mallia saamenkielisten kielipesien toiminnasta ja tilanteesta. Myös aikuisille suunnattu intensiivinen kielikoulutus on olennaista, jotta kielipesiin voi pätevoityä töihin.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **KIELIPESIEN** toiminnan kehittämistä, vahvistamaan kielipesien pedagogisen ja kielellisen sisällön laatua.
- **KIELIPESIÄ** varten varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstön saatavuuden ja koulutusmahdollisuuksien pitkäjänteistä parantamista sekä järjestämistä niin, että siihen olisi helppoa osallistua eri puolelta Suomea.
- **RIITTÄVÄ** ja pysyvä rahoitus, jotta kielipesätoiminta vakinaistetaan.
- **OLEMASSA** olevan saamenkielisen kielipesä- ja varhaiskasvatustoiminnan laajentamista ja vahvistamista, erityisesti saamelaisten koti-

seutualueen ulkopuolella tarjoamalla yhä useammalle lapselle ja useammalla paikkakunnalla, jotta kaikilla halukkailla on mahdollisuus saamen kielen oppimiseen ja omaksumiseen.

- **VÄLTTÄMÄTTÖMÄNÄ** toimenä karjalankielisten kielipesien perustaminen ainakin pääkaupunkiseudulle sekä alueille, joissa asuu perheitä, joiden lapset haluttaisiin kielipesään.
- **ROMANIKIELISEN** kielipesätoiminta aloitetaan uudelleen ja toiminta ulotetaan useammalle paikkakunnalle. Lisätään ohjaajakoulutusta, jotta kielipesiä on mahdollista perustaa aiempaa enemmän.
- **TARJOTAAN** karjalankielisiä ja romanikielisiä intensiivikursseja aikuisille, jotta halukkaat voivat toimia varhaiskasvatuksen henkilöstönä kielipesissä. Otetaan mallia saamen intensiivikursseista.

KOTIMAISTEN VÄHEMMISTÖKIELTEN OPISKELU KOULUPOLULLA: OPPIMINEN JA PÄTEVÖITYMINEN

Eri selvitysten mukaan saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen järjestäjien ja eri puolilla maata asuvien saamelaislasten kielellisten oikeuksien toteutuminen koulupolulla on hyvin eriarvoinen ja kahtiajakautunut. Nykyinen lainsäädäntö opetuksen ja rahoituksen suhteen on osoittautunut riittämättömäksi etenkin saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Koulutuspolut ovat vuosikymmenten kehittämistyöstä huolimatta edelleen valtaosalle saamelaislapsista katkonaisia ja rikkiäisiä, jättäen suuren osan saamelaisista oman kielensä ja kulttuurinsa oppimismahdollisuuksien ulkopuolelle.

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖN selvityksen mukaan täydentävää opetusta koskevien määräyksien ylläpidossa on runsaasti epävarmuustekijöitä ja väliaikaisuutta. Ongelmia on myös sekä kielitaitoisen ja pedagogisesti kelpoisen opetushenkilöstön saatavuudessa. Kielitaitoisten ja kelpoisten opettajien saatavuus koskettaa kaikkia saamen kieliä ja saamenkielistä opettajakuntaa yhteisesti, mutta tilanne on erityisen haasteellinen saamen kielen aineenopettajien, saamenkielisten eri aineiden opettajien ja erityisopettajien

kohdalla. Etäopetuksen lisäämistä ja tehostamista suositellaan. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on kehottanut Suomea kiinnittämään huomiota etäopetukseen, opettajankoulutukseen, saamenkielisen opetuksen vahvistamiseen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja pysyvän rahoituksen aikuiskoulutustuelle.

Karjalankielistä koulupolkua ei käytännössä ole. Sen vuoksi osittain tai kokonaan karjalankielinen koulupolku varhaiskasvatuksesta alkaen tulisi järjestää selkeästi halukkaille perheille. Lähiopetuksen lisäksi tulee hyödyntää hybridi- ja etäopetusta. Mallia voi ensisijaisesti ottaa saamenkielisten koulupolkujen tähdäntisistä järjestelyistä, ja etenkin etäopetusmahdollisuuksien järjestelyä voi tehdä yhteistyössä asianmukaisten tahojen kanssa. Aikuiskoulutuksessa tulee ensisijaisesti panostaa intensiivikoulutukseen, joka tähtäisi pätevyitysmahdollisuuksiin karjalan kielen opetustehtäviin sekä vanhempien, että muiden kieltä lapsille siirtävän aikuisväestön tukemiseen. Tämänhetkisiä vapaa-ajan opiskelumahdollisuuksia on tärkeää tukea siirtymävaiheessa kohti koulupolulla tapahtuvaa oppimista, jotta karjalankieliset ja kielestä kiinnostuneet voivat ylläpitää ja siirtää kieltä mahdollistaen sulavan siirtymisen kohti koulupolulla tapahtuvaa oppimista.

Perusopetuksessa romanioppilaiden ongelmia ovat olleet aikaisemmin poissaolot, koulunvaihdot ja oppivelvollisuuden keskeyttäminen. Tilanne on selvitysten mukaan viime aikoina parantunut, mutta edelleen osaan oppilaista kohdistuu koulusta syrjäytymisen uhkaa. Perusopetuksen suunnitelman mukaan romanikieltä voidaan opettaa äidinkieli- ja kirjallisuus oppiaineen oppimääränä, mutta sen opetusta ei toistaiseksi toteuteta. Kaikki perusopetuksessa annettava romanikielen opetus on niin sanotusti perusopetusta täydentävää opetusta ja sen järjestämiseen voi saada valtionavustusta enintään kahdesta tunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmää kohti. Myös lukiokoulutuksessa on mahdollista valita romanikieli- ja kirjallisuus oppimäärä, mutta tietävästi sitä ei ole lukioissa opiskeltu. Digitaalista romanikielen etäopetusta ei tällä hetkellä järjestetä eikä opettajia ole helppo löytää.

Karjalan kielen ja romanikielen opetusta hankaloittaa pätevien opettajien puute: kielten parissa työskenteleviä opettajia on vähän, eikä heistä kaikilla ole peruskoulutuksessa tai toisella asteella työskentelyn mahdollistavaa pedagogista koulutusta. Karjalan tilannetta vaikeuttaa se, ettei Itä-Suomen yliopistossa vain sivuaineena tarjottavaa karjalan kieltä ja kulttuuria toistaiseksi katsota opetettavaksi aineeksi, eli opiskelija ei laajojenkaan karjalan opintojen perusteella saa oikeutta pedagogisiin opintoihin, ellei hänellä ole siihen oikeutta muun aineen, yleensä pääaineensa, kautta. Helsingin yliopistossa romanikieltä voi opiskella ainoastaan sivuaineena. On myös osoittautunut, että muissa yliopistoissa opiskelevien on vaikea saada jopa opinto-oikeuksia romanikielen sivuaineopintoihin. Verkko- ja etäopiskelumahdollisuuksien puute rajoittaa muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuvien romanien yhtäläisiä mahdollisuuksia opiskella omaa kieltään ja pätevoityä romanikielen opettajiksi. Tästä syystä kielten opettajia on vaikea löytää, sillä harva osaa kieltä tarpeeksi hyvin; toisaalta jos kieltä osataan, harvalta löytyy myös pedagoginen pätevyys.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **SAAMEN** kielten, karjalan ja romanikielen opetus tulee osaksi peruskoulun ja lukiokoulutuksen tuntijakoa eikä niitä enää laskettaisi “täydentäväksi opetuksi”: oman äidinkielen opetus toteutetaan osana valinnaisia opintoja.
- **ETÄOPETUKSEN** laajentamista ja hyödyntämistä valtakunnallisesti ottaen huomioon lapsen ikä ja kielen taso sekä ryhmän koko, jotta taataan hyvä ja menestyksellinen oppimisympäristö.
- **OPETUSHENKILÖSTÖN** saatavuuden ja koulutusmahdollisuuksien pitkäjänteistä parantamista.
- **PEDAGOGISEN** toiminnan kehittämistä vahvistamaan ja vastaamaan perusopetuksen, lukio- ja aikuiskoulutuksen sisällön laatua.
- **PYSYVÄ** ja riittävä rahoitus saamen kielten opiskeluun perusopetuksessa, lukio- ja aikuiskoulutuksessa valtakunnallisesti.

- **KARJALANKIELISEN** koulupolun rakentaminen varhaiskasvatuksesta aikuisiin saakka.
- **PÄTEVÖITYMISMAHDOLLISUUS** karjalan kielen opetustehtäviin aikuiskoulutuksessa.
- **KARJALAN** kielen opiskelu pääaineena mahdollistetaan ainakin yhdessä, mutta mielellään muutamassa yliopistossa, ja pienempien opintokokonaisuuksien opiskelu useammassa yliopistossa vähintään etä- tai hybridiopetukseen osallistumalla.
- **KIELIPESÄTARJONNAN** ja kouluopetuksen puuttuessa vapaa-ajan toimintaa karjalan kielellä ja karjalan kielen oppimista tuetaan varhaiskasvatus- ja kouluikäisten parissa.
- **ROMANIEN** perustuslakiin perustuva oikeus oman kielen ylläpitämiseen ja kehittämiseen turvataan myös romanikielen yliopistollisen opetuksen saavutettavuuden ja opettajapätevyyden opintojen osalta.
- **RAHOITUSTA** lisätään STEP-koulutukseen, ohjaus- ja kasvatusalan ammattitutkintoihin sekä Diakin ja sosionomikoulutuksen toimintaan.
- **PÄIVITETÄÄN** romanikielen koulutuskokonaisuuksia ja niiden uudelleen käyttöönottoa.
- **SUUNNATAAN** romanikielelle valtionavustusta koulutuksen järjestäjille, jotta voitaisiin tukea oppilaiden sitoutumista koulunkäyntiin, vähentää oppilaiden poissaoloja, nostaa perusopetuksen läpäisyä sekä ohjata oppilaita jatko-opintoihin.

YLEINEN TIETOISUUS SUOMESSA

Yhteiskunnan tietoisuuden puute yhdistää kaikkia Suomen kotimaisia kielivähemmistöjä, myös saamen kieliä ja kulttuuria. Saamen kielille ja saamelaiskulttuurille on toivottu enemmän näkyvyyttä medioissa ja koulujen opetusmateriaaleissa. Opetussuunnitelman perusteet mahdollistavat saamelaisiedon sisällyttämisen opetukseen, mutta syystä tai toisesta saamelaisaiheiden käsittely suomalaisissa kouluissa on vähäistä tai olematonta.

Karjalan kielestä ja karjalaisista ei käsitellä tarpeeksi monipuolisesti perusopetuksessa. Esimerkiksi tuoreen kasvatustieteiden maisteritutkielman (Koskenkorva 2023) mukaan alakoulun oppikirjoissa karjalan kieleen ja kulttuuriin liittyviä mainintoja tehdään ainoastaan käsitellessä historiaa, Kalevalaa ja vähemmistökieliä: Historia-teeman maininnat liittyvät joko Karjalan maantieteellisen alueeseen, Pähkinäsaaren rauhaan tai karjalaisiin heimoihin. Kalevalan yhteydessä mainitaan Elias Lönnrotin keräysmatkat Vienan Karjalaan. Lisäksi mainitaan karjalaiset runonlaulajat. Kielivähemmistöihin liittyvät maininnat ovat useimmiten osa pidempää listausta, jossa kerrotaan kielivähemmistöistä. Maininnat ovat korkeintaan kahden lauseen pituisia.

Monelle suomalaiselle romanikulttuuri on tuntematon. Eri kouluaineiden oppisällöissä romanit ja romanikieli mainitaan harvoin, vaikka he ovat osa suomalaisen yhteiskunnan historiaa ja nykypäivää. Kun pääväestön oppilaat eivät saa koulussa oikeaa tietoa romaneista ja romanikulttuurista, he voivat perustaa näkemyksensä vain ennakkoluulojen ja kuulopuheiden varaan.

Yleisradion sekä muun median rooli on tässä yhteydessä ensiarvoisen tärkeä, sillä niiden kautta voidaan lisätä eri kielten näkyvyyttä valtaväestölle. Medioiden kautta voidaan lisätä motivaatiota ja resursseja kieliryhmien sisällä kielten ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Näkyvyyden lisääminen vaikuttaa paitsi ratkaisevasti asenteisiin kielivähemmistöjä ja vähemmistökielten puhujia kohtaan, myös siihen, minkä verran ja millaisia rakennusaineiksia vähemmistökieliä puhuvilla lapsilla ja nuorilla on saatavilla kielellisen identiteettinsä rakentamiseksi.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **KOTIMAISTEN** kielivähemmistöjen näkyvyyden parantamista medioissa ottamalla selvemmin mukaan kielivähemmistöjen asema, asiat ja tapahdot Ylen ohjelmistotarjonnan suunnittelussa.
- **LUODAN** kulttuurikeskuksia, museoita tai pysyviä näyttelyitä kielivähemmistöjen ja näiden kulttuurin vaalimiseksi.

- **SAAMEN** kielten ja saamelaiskulttuurin johdonmukaisempaa sisällyttämistä suomalaiskoulujen opetuksessa.
- **KARJALAN** kieltä ja kulttuuria sisällytetään johdonmukaisemmin ja monipuolisemmin suomalaiskoulujen opetukseen. Monipuolisuudella tarkoitetaan sitä, että karjalan kieltä ja kulttuuria käsitellään kouluissa muutenkin kuin historiallisten tapahtumien ja Kalevalan kautta.
- **TAVOITELLAAN** eri kohderyhmille suunnatun romanikielisen kulttuuri-tarjonnan ja mediasisällön lisäämistä.
- **PYRITÄÄN** vahvistamaan romaniväestön osallistumista ja sitoutumista heitä koskevien asioiden eteenpäin viemiseen.

KOTIMAISTEN VÄHEMMISTÖKIELTEN OPPIMISMATERIAALIT JA KOTIMAISET KIELIVÄHEMMISTÖT SUOMEN MEDIOISSA

Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan puutteita on ollut sekä ajantasaisen saamelaiskielisen että hyvätasoisien opetussuunnitelman mukaisen opetusmateriaalin saatavuudessa. Yle tarjoaa saamenkielisille päivittäiset saamenkieliset uutiset (Yle Ođđasat) ja yhteispohjoismaiset uutiset. Lapsille suunnattua Unna Junná tv-ohjelmaa tehdään kolmella saamen kielellä. Niin ikään kolmella saamen kielellä toteutetut Muumilaakson tarinat ovat olleet suosittuja. Vastaavanlaista lapsille tai nuorille suunnattua ohjelmistoa on toivottu kehitettävän myös jatkossa.

Itä-Suomen yliopiston Karjalan elvytyshankkeen tuottamia karjalankielisiä materiaaleja voi käyttää kielen opetuksessa. Lisäksi Karjalan Sivistysseura julkaisee erilaisia materiaaleja kielen opiskeluun ja opettamiseen eri murteilla. Materiaalit on tarkoitettu niin opiskelijoille, opettajille kuin kielen siirtämiseen lapsille, ja niitä on monenlaisia, kuten kielioppeja, lukemistoja, harjoituksia, videoita. Sivistysseura myös edistää normitettujen kielimuotojen kehittämistä ja vakiintumista käyttöön. Materiaalit ovat pääosin natiivipuhujien tai kyseistä murretta äidinkielen tasoisesti taitavien laatimia ja käyneet läpi oikoluvun.

Karjalan kielen osalta Yle tuottaa karjalaksi käännettyjä uutisia (Yle Uudizet), jotka ilmestyvät kerran viikossa. Näin ollen karjalankieliset uutiset eivät ole ajantasaisia. Yle Areenasta voi kuunnella viisi minuuttia kestävätkä uutiset, joita tuotettiin aiemmin Pohjois-Karjalan Radioon ja Yle Radio 1:n ohjelmistoon. Karjalankielisten uutisten siirtyminen Yle Areenaan ei ole saavutettavaa, sillä suurin osa karjalan kielen puhujista on ikääntyvää väestöä. Muuta karjalankielistä ohjelmistoa ei tällä hetkellä ole lainkaan. Esimerkiksi lapsiperheissä toivotaan kovasti karjalankielisiä Muumilaakson tarinoita ja Pipsa Possua.

Romanikielen oppimateriaalitalanne on parantunut, mutta oppimateriaalin jatkumossa on edelleen puutteita. Digitalisaation hyödyntäminen ajantasaisen oppimateriaaliin tuottamisessa on edelleen tärkeää. Yle on tuottanut romaninkielistä ohjelmaa viikoittain vuodesta 1995 lähtien. Romano mirits on ainoa valtakunnan mediassa säännöllisesti lähetettävä, romaneille suunnattu radio-ohjelma, jossa on toimitettua ohjelmaa ja uutiset. Ohjelmaa voi kuunnella Ylen Radio 1:n ohjelmistossa sekä Yle Areenassa. Yle on lähitulevaisuudessa julkaisemassa romanikielisiä lastenohjelmia, muun muassa kuusiosaisen draamasarjan. Samankaltaiseen sisällöntuottamiseen täytyy ohjata lisää resursseja toiminnan jatkumiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut oppaita liittyen lastenkasvatukseen, vapaa-ajan viettoon ja perusopetuksessa käytettävään materiaaliin. Oppaissa on lapsen kanssa katseltavia romanikielisiä sivuja ja yhdessä oppaista on Lapsen oikeudet -osio romanikielellä. Materiaalissa on kuitenkin vielä paljon puutteita esimerkiksi lastenkirjallisuudessa, videomateriaaleissa ja kuvakirjoissa.

Kielten tulevaisuuden kannalta erityisesti lasten ja nuorten tavoittaminen on tärkeää, mikä lisää muun kuin perinteisen median merkitystä tiedon välittäjänä. Lapsille suunnattujen ohjelmistojen kehittäminen koetaan keskeisenä, kun kieliä halutaan siirtää seuraaville sukupolville.

Vaikka sanomalehdistön tuesta annetun valtioneuvoston asetus on olemassa ja

tuen suuruus huomattava, ovat asetuksen vaikeat kriteerit kuitenkin estäneet tai vaikeuttaneet tuen hakemista ja myöntämistä pienten vähemmistökielten medioille.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET:

- **OPETUSMATERIAALIN** tuottamista ja kehittämistä pitkäjänteisesti vahvistamaan ja vastaamaan perusopetuksen, lukio- ja aikuiskoulutuksen sisällön laatua. Opetusmateriaalia on kyettävä myös päivittämään.
- **DIGITALISAATION** mahdollistamia hyötyjä edistetään opetusmateriaalin ja eri medioiden sisältöjen tuottamisessa.
- **SANOMALEHDISTÖN** tuesta annetun valtioneuvoston asetuksen kriteereitä helpotetaan, etenkin uhanalaisimpien kielten kohdalla.
- **VALTIONYHTIÖ** Ylelle säädetään lakisääteinen velvoite tuottaa ja lähettää monipuolista ja nykyaikaista karjalankielistä ja romanikielistä radio- ja televisio-ohjelmistoa, kuten lasten- ja nuortenohjelmia, uutis- ja ajankohtaislähettyksiä.
- **VALTIONYHTIÖ** Ylen tulee perustaa saamenkielisen toimituksen tapaan karjalankielinen toimitus.
- **YLEISRADION** tulee edistää saamenkielien, romanikielen ja karjalan kielen kielimalleja tekoälyä varten.
- **TUOTETAAN** esiopetuksessa puuttuvat romanikieliset materiaalit eli kuvasanakirjat, videomateriaalit ja pelit.
- **MAHDOLLISTETAAN** romanikielen- ja kirjallisuus-oppimäärään vaadittavat ja puuttuvat materiaalit opetusta varten.
- **SUUNNITELLAAN** ja toteutetaan erillisrahoituksella pedagogisesti laadukas romaninkielinen oppimateriaalikonaisuus varhaiskasvatuksesta aikuisopintoihin.

LOPPUSANAT

Vasemmistoliiton kotimaisten kielivähemmistöjen ohjelma on kunnianhimoinen kokonaisuus, jossa tarkastellaan kolmen kielivähemmistön – karjalan kielien, romanikielen ja saamen kielten – tilaa ja ehdotetaan toimenpiteitä tunnistettuihin haasteisiin. Sitoutumalla ehdotettuihin toimenpiteisiin Vasemmistoliitto varmistaa, että monikieliset perheet, kielivähemmistöt ja -kulttuurit sekä alkuperäiskansakulttuurit saavat tulevaisuudessa yhdenvertaiset mahdollisuudet säilyttää kielensä ja kulttuurinsa.

Kotimaisten kielivähemmistöjen ohjelma syventää puolueen omistautumista Vasemmistoliiton arvoihin perustuvan yhteiskunnan pitkäjänteiseen rakentamiseen. Puoluepoliittinen ohjelma sitouttaa puolueen toimintaa edistämään peräänantamattomasti kielivähemmistöjen asemaa sekä vakiinnuttaa yhteistyömahdollisuuksia kielivähemmistöjen kanssa. Ohjelman konkreettisten ehdotusten myötä kielivähemmistöihin kuuluvilla ja kielivähemmistöjen oikeuksia edistävillä tahoilla sekä muilla Vasemmistoliiton aktiiveilla on tästedes käytössään puolueen selkeät linjaukset, jotta kotimaisten kielivähemmistöjen oikeudenmukainen kohtelu saadaan mahdollistettua ja toteutettua.

